

Henri Caffarel

AZ ÉLET FORDULÓJA

Élete útjának felén bizonyos válságba kerül az ember. Talán nem mindenki. Van, akit annyira elragad a tevékenység ösztöne, hogy rá sem eszmél a válságra; mondhatni alatta marad. És van, aki már e válság beköszöntése előtt olyan erős lelki-szellemi-erköcsi személyiséggé alakította magát, hogy eleve megszerezte mindazokat a lelki javakat, amiket a krízis hozhatna, s így felette áll a válságnak. Nem ezekhez, nem is amazokhoz szólunk, hanem a közöttük lévő nagy tömeghez; s még ezzel kapcsolatban is leszögezzük, hogy — természetesen — nem minden megállapítás illik mindenkire.

Eltekintve a kivételektől, nagy általánosságban azt tapasztaljuk, hogy az ötvenes években krízis lép föl életünkben. A lélekben levő erők és indulatok közt ellentétek támadnak, s az embernek választania kell. Egyfelől arra készlet valami, hogy megtartsunk, megőrizzünk, gyűjtsünk; másfelől meg az elhagyásra, elszakadásra, lemondásra hajlunk. Ifjúkorunkban már átéltünk hasonló megoszlást: a család, az otthon s a gyermekkori szokások kényelmes fészkeből ki kellett szakítanunk magunkat, hogy nekivágjunk az ismeretlen életnek. Ötven körül a dráma megújul; de az adottságok már nem ugyanazok: súlyosabb múlt áll mögöttünk, melynek kialakítása sok időnkbe és fáradságunkba került; társadalmi kapcsolatok és kötelezettségek egész hálója fonódik körénk, szinte életünk szövetét alkotva; kevesebb bennünk az ötletesség, lendület és bátorság; végül a jövőnk is kurta már.

Ezért olyan rendkívül súlyos az ötvenes évek válsága. Személyiségünk „nagykorúságának“ válsága ez.

A serdülőkör krízisében a még érintetlen biológiai erők adtak segítséget; az ötvenes évek fordulóján a lelki erőket kell mozgósítani. A megcsappant élelendületet másféle lendületnek kell pótolnia. De ha valaki túljutott a veszedelmes zátonyon, valóban új élet nyílik meg előtte.

Rögtönzésről azonban ne ábrándozzunk. A „volt“ és a „lesz“ nem választható el egymástól merev kettéhasítással. Súlyos tévedés volna azt hinni, hogy a „sorsot“ egyetlen akaratilag kapcsolással meg lehet változtatni. Abban, hogy a biológiai síkról átlendüljünk a szellemibe, életünk reggelének érettségéből életünk alkonyáéba, azaz hogy átláboljunk a válságon s kiköszünk ott, ahová a krízis voltaképpen sodorni akart, ne számítsunk az akarat, vagy akár a kegyelem valamiféle mesterfogására. Kétségtelen, hogy akaratilag döntéseket is kell tennünk, s Isten is elküldi hozzánk „angyalait“; de a jövő csírájában mindig benne rejlik a múltban. Hogy az ötvenes évek válságában a helyzet magaslatára emelkedünk-e, az attól függ, mennyire fegyelmetűztük magunkat lépésről lépésre, mennyire szoktuk meg már régtől fogva, hogy benső világunkban rendet tartunk s a kegyelem halk hívásaira feleljünk.

A férfiélet fordulója.

Közismert dolog, hogy a nők életük delén mélyreható testi és lelki változáson mennek át. Kevésbé ismeretes, hogy bizonyos változáson a férfiak is átmennek, csak hogy annak tünetei sokkal inkább lelki, mintsem testi jellegűek. Maga a válság azonban nem kevésbé súlyos: léte alapjában érinti a férfit.

Veszélyben az alkotó ösztön

Mi ez a létalap? A tudományos lélektan nem ad feleletet erre a kérdésre, mert nem szintétikusan dolgozik; apró tevékenységekre tagolja föl az embert, melyek többé-kevésbé kapcsolatosak egymással, de azt, hogy cselekvéseink s életünk végső rugóját meghatározza, meg sem kíséri. Azonfölül kellő megkülönböztetéseket sem használ: nincsenek például megbízható tanulmányok férfi és nő összehasonlító lélektanáról. Így be kell érniük meglehetősen sommás tapasztalati megfigyeléseinkkel, vagy a saját létünk elmerülő vizsgálatából nyerhető eredményekkel. Ezek szerint úgy látszik, hogy a férfiban az uralkodó ösztön az alkotásé: élet-szüksége, hogy olyan művet hozzon létre, amely magán viseli az ő jegyét, de ugyanakkor a maga lábán is meg tud állni s nélküle is tovább tud élni. Ez az ösztön vezeti szemlátomást azokat, akiket „a tett embereinek” szoktak mondani: a mérnököt, üzletembert, kereskedőt; de megtalálni, s nem kevésbé határozottan, a művésznél, tudósnál, bölcselőnél is, csak hogy ez utóbbiaknál az alkotás nem anyagi természetű, hanem szellemi mű. Az apaság — ez az egyszerű testi és lelki alkotás — e teremtő szenvedély legmagasabb fokú megnyilvánulása. Még a szentben, a földi sikerektől fölszabadult emberben is megtalálhatni ezt az ösztönt, mégpedig a végtelenség fölnagyítva: nem kevesebbet akar, mint megmenteni az emberiséget és kialakítani a „teljes Krisztust”. Akár Amerikát fedezi föl, akár a világot mentené meg: a férfi lelke mindig benne van a műben, melyet alkot.

Az ötvenes évek válsága éppen ezt az alapvető ösztönt érinti. Akár sikeres volt az élete, akár nem, a férfi sosem tölthette be minden becsvágyát; alkotása mindig kevésbé szép és nagy, mint amilyennek álmodta. Elégedetlenségéből eddig új lendületet merített, hiszen erői töretlenek voltak és előtte szabad a jövő. Most azonban két nyilvánvaló tény mered elébe. Először is látja, hogy határa van az erejének: felvevő és asszimiláló képessége és találékonysága, ami annyi merész vállalkozásra ösztönözte, megcsappant; már nem sarkalja új utakra, hanem csak a meg nem valósított dolgok terhét éreztefti vele; s az idő sem kilátásokat nyújt neki, hanem inkább nyomasztja, mint valami ellenállás; s a jövő oly rövid, hogy néha beleborzong...

Ott van hát egyfelől a még mindig heves vágy, hogy valami nagy műben megvalósítsa magát, másfelől az az érzés, hogy ereje immár hanyatlak s napjai is megszámláltattak: e kettő ellentétéből születik az ötvenes éveibe ért ember lelkében a csalódottság és csődbejutottság érzése. Az a kérdés, el tud-e jutni önmaga és a világ új értékeléséig, tud-e új értelmet találni az életnek. De

még mielőtt világosan föltenné magának e kérdést, ösztönös reakciók mozdulnak meg benne, melyeket alaposan meg kell vizsgálnunk, mert könnyen meghamisítják a válság értelmét és könnyen siklatják esődbe a krizist.

Az önállítás ösztöne

Első reakciója, hogy azt állítja: még mindig ugyanaz, aki volt. Ehhez igen ravasz démon nyújt neki segítséget: a képzelet. Mult s jövő közt kalandozva meggyőzi az öreg Faustot, hogy nincs is olyan nagy távolság az ifjúságtól a deledőig, s hogy még tele van étellel és erővel. Innét van azután, hogy most egyszerre, még egyszer hevesen föllobbannak mindazok a szenvedélyek, amelyeknek a forrása kiapadóban: a nemi ösztön és a hatalmi vágy. Az öregedő férfi szeretőt kerít, magasabb állásra tör, vállrojtót, kitüntetést hajszol, kalandos üzletekbe bocsátkozik, valóságos munkaörület vesz erőt rajta, családjában, hivatalában zsarnokoskodni kezd, és nem veszi észre, hogy személyiségének e mögött a fokozott érvényesítése mögött bizonytalanság és félelem lappang.

A szerzés ösztöne mellett a megtartás ösztöne is működik. El kellene veszíteni mindazt, amit annyi éven át s annyi fáradsággal gyűjtött? Az ötvenes férfi féltékenyen őrzi, amiye van: biztosításokat köt, előnyös befektetéseket eszközöl, örökségekre kacsintgat, mindenfelől biztosítani akarja magát, fősvény lesz: fukar a javaival, fukar önmagával. Nem hagy semmit „kárba veszni”. Bizonyos materializmus kezd befenni a lelkét. Erkölcsi téren a meggyőződés elvekké csontosodnak benne, a szokások kötelelességekké; magatartását valami merevség dermeszti és követi meg. Ott jár a farizeizmus határán. De ki ne sejténé meg e keménység és kapzsiság mögött a bizonytalanságot és a félelmet?

Az ötvenes évek egy másik, ugyanahhoz az önvédelmi rendszerhez tartozó jellegzetessége az a nagy érték, amit a mások véleményének tulajdonítunk. Minthogy az ember már nem bizonyos a saját maga értékében, szüksége van rá, hogy ott lássa tükörképét a mások csodálatában és hódolatában. Ez az az idő, amikor a tanár szereti, ha „mesternek” hívják, amikor az ember tisztségekre s még inkább címekre áhítozik, és ha vannak, gondosan föl sorolja őket a névjegyén. Ne mosolyogjunk rajta: van valami tragikus ebben a mohóságban. A társadalmi jóváhagyás igénye azért olyan parancsoló, mert életszükségletté vált. A fiatal ember számára a közvéleménnyel szembeszállni egyszerű sport; az ötvenes férfi számára szinte emberfölötti követelmény volna. Ki ne ismer java erejükben lévő embereket, közismert kitűnő vezetőket, akik egyszerre összeomlottak, mert elvesztették ezt a támaszt: átkerülve olyan környezetbe, ahol megvetették, vagy éppen csak nem ismerték őket, nagyságuk, méltóságuk, sőt önérzetük is heteken belül megsemmisült.

Ennek a féltékeny maga felé fordulásnak, a személyiség e nyilvános hangsúlyozásának párja — s változatlanul ugyanabból a leplezett kétségbeesésből fakad — az ötven éves emberben sokszor föllépő támadó készség. Mintha egy új forradalmi kor kezdődne az életében, csak hogy ez lényegesen más, mint az ifjúkor forra-

dalma volt: ez a konzervatív lázadás, forradalom a forradalom ellen. Tizennyolc éves korában az ember magáért a forradalomért lázad, ötven körül föllázad a lázadás ellen. Olyan folyóiratokra fizet elő, ahol minden véleményt a rend és a hagyomány elvei sugallnak, bőven olvashatni történelmi elbeszéléseket, követek emlékiratait, megnyugtató elmefuttatásokat a főnálló kormányzati rendszerek és az elismert szerzők örökkévalóságáról. Ez ember „higgadtá”, „konstruktívva”, „bien-pensant“-ná válik; s ez a konstruktivitás a jó irányában nem is volna kifogásolható, ha a jó és a rossz megkülönböztetése furesa elcsuszamlással nem válnék a jelen és mult szembeállításává. Ilyenkor kezdenek a mai idők romlottságáról, a fiatalság erkölcstelenségéről beszélni... Ez már nem a Hegyibeszéd kora; ezek a szavak egy hegyen épült várból hangzanak. Ebből a várból indulnak keresztes hadjáratra, eltipor- ni a hitehagyottakat; az ötvenes férfi kezdi megérteni az Inkvizíció hasznát és szükségességét; élvezettel hallgatja azokat a prédikációkat, amelyekben a szónok a világ bűnei ellen veti latba ékesszólását.

Az önállítás heves igényével és a támadó készséggel viszont csüggedés, letörtség, depresszió váltakozik. Olykor maguk a serkentő tényezők is visszafordulhatnak és előmozdíthatják az össze- omlást: amikor a képzelőtehetség menthetetlennek tünteti föl előt- tünk a bukást; vagy mikor ugyanígy hat társadalmi környeze- tünk is: azoknak a szemével nézve magunkat, akik között élünk, elhasznált, haszontalan koloncnak látjuk azt a roncot, aki a ne- vünket viseli. S a csüggedés mindent áthat, mindenbe beszívárog kíséretével, a kétellyel, a középserű kárpótlások keresésével, vala- hányszor csalódottnak és rászédettnek érezzük magunkat, — ké- nyelem, ital, könnyű nők... Mirreik folytassuk.

A pozitív magatartás: beleegyezni és újrakezdeni

Ilyen, vagy ilyen lenne az olyan férfi fejlődésének vonala, akinek az ötvenes éveknek ebben a válságában csupán ösztönös reakciói volnának. E korszak idegesítő kettősségében azonban, ami- kor az ember hol örökfiatalnak, hol máris elaggott romnak érzi magát, már nem elég az ösztönöktől várni segítséget; az ötven- éves férfinak értelmes és határozott akarati erőfeszítéssel kell fele- lnie a krízisre.

Belátni, helynyugadni, hogy az vagyok, aki vagyok; ez az értelmes állásfoglalás nem könnyű. Említettük, mennyi áltatás és öncsalás akadályozza meg benne az embert. Pedig ez a menek- vés egyetlen útja. Ime az ötvenéves ember nagy erkölesi föladata: az elfogadás.

De az elfogadás nem rezignáció; mert különben nyomban be- leesünk a depresszió válságába. Az életnek már nem az az ér- telme, ami volt, de értelme azért változatlanul van! Új életeéle- ket és létalapot kell kiépítenünk magunkban. Így a delelő válsága nem csüggedt lemondás lesz, (ami ellen ösztönünk tiltakozik), ha- nem választás, benső szabad döntés. Vannak régi értékek: ezek- nek már most nincs árfolyamuk; s vannak újak: ezeknek az alap- ján kell majd élni az elkövetkező években.

Hosszú esztendőkön át azonosítottuk magunkat a művünkkel, az volt életcélunk; s valóban, szükségünk is volt erre, hogy túl-
lendüljünk a műkedvelésen és összpontosítsuk akarakterünket, meg-
edezzük értelmünket a tényekkel való kapcsolatainkban. De mind-
ez csupán egyik szakasza volt életünknek. Az igazi nagy mű-
vet most kell létrehozni, most kell fölépítenünk azt a „belső
várkastélyt“, melyet annakidején kalandok vagy keresztes had-
járatok kedvéért odahagyunk.

Ilyesformán e válság valóságos konverzióra hív föl: arra,
hogy a külsőtől a belső felé forduljunk. Jung olyan naphoz ha-
sonlítja ezt az introverziót, amely ahelyett, hogy kifelé világíta-
na, befelé fordítja sugarait, hogy magamagát világítsa meg. S
valóban erről van szó: hogy most napfényhez jussanak olyan
törekvéseink, amelyek eddig lappangtak vagy pusztán csak esí-
rájukban voltak. És még inkább arról, hogy összegyűjtsük ta-
pasztalatainkat, megtisztítsuk őket minden ideiglenességtől és
esetlegességtől s leszűrjük belőlük azt a bölcseséget, amelyet a
régiek a vének kiváltságának tartottak s amelyért oly mélysege-
sen tisztelték az öregeket. Így aztán új értékrend bontakozik ki:
a külső és anyagi siker másodrendűvé válik, akárcsak a tudás
széleskörűsége és a megfogalmazások ragyogása; minden néhány
szilárd és végleges érték körül csoportosul; életünk leválik az
időről, mint ahogy lassan az idő is leválik róla, és egy bizonyos
teljesen lelki jellegű bensőségbe húzódik.

Ez az alkotástól a személyiség felé való konverzió nem bé-
lyegzi meg a tevékenységet, csupán transzponálja, átformálja.
Benne kell maradnunk a világban, de már más a mondandónk
számára. Ha továbbra is szüksége van munkánkra és tekinté-
lyünkre — bár sok türelmetlen utód van a nyomunkban —, a
világ most már elsősorban azt várja tőlünk, hogy azokról az
értékekről tanúskodjunk, amelyek nem múlnak el, s arról a hit-
ről, melyet az élet végső céljaiba vetettünk. Ez a tanúságtétel
szorosan kapcsolódik kialakuló új személyiségünkhöz. Ezért áll
ezen az ötvenes évek minden problémája.

Az első segítség: a szeretet

Lényünknek ebben a lassú átfordulásában legbiztosabb se-
gységünk a szeretet. Hangsúlyoznunk kell ezt, mert az ötven-
évesek szeretnek önmagukba begubózni; „elmagányosodnak“,
mint az öreg vadak, s élettársuktól már mit sem várnak; ez pe-
dig, még akkor is, ha történetesen nem ugyanakkor éli át a
maga válságát, meglepődik ezen az átváltozáson, kétségbeesik,
mert se megérteni, se elfogadni nem tudja ezt a mogorva med-
vét, akiben sehogyan sem tudja fölismerni azt az embert, aki
hajdanában a leggyöngédebb és legkedvesebb volt a világon. Pe-
dig szerepe óriási lehet, s jó ha ezt mind a ketten, ő is, a társa is
tudják.

A nő nagy segítségére lehet a férfinak abban, hogy a nagy
fordulatot megtegye. A távlatok, szónoklatok és munkák emberé-
nek mintegy kis cellába kell visszavonulnia. Hol található ott-
honosabb cellát az otthonánál? S ez az asszony földadata, az ő

művészetére váró teljesítmény: előkészíteni a férfi számára a magány és szemlélődés e fészket, ahol majd szemközt találja magát önmagával, de riadtság nélkül, békességben és bizalomban. Természetesen nem holmi külsőséges, anyagi elrendezésről van itt szó. A nőnek úgy kell segítenie a férfin, hogy mintegy beleburkolja azt a tulajdon reménységébe. S ez nem is kerül nagy megérőltetésébe. A férfi ugyanis, akit szeretett, alapjában véve mégsem egészen az a nagy alkotó és világhódító, aki lenni szeretett volna; kétségkívül szerette és támogatta benne ezt az alkotó ösztönt, s minden módon ott állt az ura mellett annak nagy kalandjában; de elsősorban, mindenekfölött önmagában és önmagáért szerette. Most, amikor látja, hogy meggörnyed, hogy végre valódi nagyságára gondol, az asszonyon valami büszkeség remeg át: hosszú várakozása végre beteljesedik, segítheti és csodálhatja a férjét, úgy és olyannak, aminőnek mindig látta, nem „nagy művek” alkotása közepett, hanem nagynek jellemében és személyiségében. És semmi nem nyújt akkora segítséget élete válságában a férfinak, mint ha ott érzi maga mellett ezt a csendes, remegő vágyat, a reménynek ezt a biztonságát. Az asszony segítségére lesz férjének új szociális személyisége fölfedezésében is, ami szorosan kapcsolatos benső konverziójával. Az asszonynak éber érzéke van az egyéniség meg a szív és lélek dolgai iránt, s amellett igénye támad arra, hogy bőkezűbben adja át önmagát; most segítségére lehet a férjének abban is, hogy át helyezze emberi hivatását az egyszerű alkotás sikjáról a lelki-szellemi sugárzás síkjára.

Lelki fölfedezések: alázatosság és reménység

Ha a szeretet a legnagyobb erő a válság leküzdésében, forduljunk most a legnagyobb Szeretethez, melynek a hitvesi szeretet csak szimbóluma és eszköze. Visszatérni a szeretethez: éppen ezáltal lehetnek az ötvenes évek az Istenhez való visszatérés évei.

Ehhez nemcsak a bűnről kell lemondania, hanem az erényéről is, vagy pontosabban arról a bizonyos hangsúlyozott, nyilvános, megkövesedett erényéről, ami igen sokszor csak forma és szokás volt — s hiúság, ostoba önteltség forrása. Ideje most levetni a képmutatás palástját. Az ötvenes évek válsága, mely lezedi a lakkot és a festéket és szembeállítja az embert önmagával, szembesíti őt egyúttal az élet e korszakának két főerényével: az alázatossággal és a reménnyel.

Az alázatosságot nem kell fölfedeznie, nem kell meghódítania: ott van, adva van határoltóságának fölismerésében. Valósággal belekényyszerül az alázatosságba. Rá kell eszmélnie, hogy nem az, akinek álmolta magát, hogy elvei, tanai, magatartása gyakran csak cifra homlokzat voltak, mely mögött üres volt a ház. Ahogy emberi személyiségét, úgy kell megteremtenie, ujratereimtenie Isten segítségével a természetfölöttit is, a bensejé kezdve. A teremtmény alázata ez, és a bűnös alázata is. Bevallani bűneit annyi, mint bevallani, hogy húsz, harminc esztendeje ugyanazokban a szegycinteljes és makacs kis hitványságokban leledzik, ugyanúgy utasítva el Istent is, az embereket is. Sőt, úgy látszik,

az idővel a bűn is „öregedett“ az emberben; már nincs meg benne az a lendület, szenvedélyesség a bűnben, ami hajdanában mégis valami nagyságot kölcsönzött neki; szűkkeblű lett és óvatos. Ezt nem könnyű elismerni. De az alázat elsősorban: önismeret.

Ne gondoljuk, hogy ez az alázatosság letör. Ellenkezőleg: föl-emel, mert reményt kelt bennünk. S ez az ötvenes évek másik erénye, a pozitív. Azelőtt az ember úgy remélt, ahogy élt: mindent belevetített a bizonytalan, határtalan jövőbe. Most az időnek már határa van; és tudjuk, hogy amit eddig nem hozott meg, ezután sem fogja meghozni. Mert az ábrándok ideje, (az ábránd a remény karikatúrája), elmúlt, s kezdődhetik a valódi, a teológiai értelemben vett remény korszaka. Az ember bizalma és vágya már nem az eseményekre, dolgokra, emberekre irányul, hanem Istenre; már semmit nem az időtől, már mindent az örökévalóságtól vár. S ekkor valóban fölszabadult, megmenekült.

Ahhoz, hogy így gyökeret verjen túl az időn, a férfinak élő és élénk lelkiségre van szüksége. Egyetlen ellenmérge ez annak az elnyárszolgárisodásnak, amely az ötvenes éveiben járó embert megkísérti. Hogy ne úgy gondoljon Istenre, mint valami vágyaira és igényeire nyert kedves válaszra, hanem mint állandó követelésére annak, hogy fölülmúlja önmagát. De ne nyugtalan-kodjék: ez a válság, mint minden válság, fenyegetéseivel csak akkor félelmetes, ha nincs bennünk a félelemnél erősebb bizonyosság: annak bizonyossága, hogy minél nagyobb a szükség, annál hathatósabban működik a lélekben a kegyelem. S éppen ezáltal lesznek a pusztulás tényezőiből az ujjaépítés tényezői. És ez a legnagyobb reménység.

Paul Verlaine

NEVERMORE

*Emlék, emlék, miért kísérsz? Elszállt a lomha,
Bús égen át rigóink az' ősztől botyongva
S nyilazta monoton fényét a nap korongja
Sárgult erdő fölé, hol zúg a tél borongva.*

*Köszáltunk álmatag, kettesben, ő meg én,
Röpült hajunk s lelkünk a nyárutó szelén
S szép arcát hirtelen fordítva majd felém:
„Mi volt legszebb napod?“ zenélt a hang üdén,*

*A csengő, tiszta hang, mint édes angyalének.
Titkos, meghitt mosoly felelt tekintetének
S hajoltam hófehér kezére, hú lovag.*

*Ó, illatod be dús, első tavasz virága!
S hogy zengnek bűvösen az elsuhant szavak,
Az első halk igen, amit kimond a drága.*

Szegzárdy-Csengery József fordítása